

آشنایی با برنامه‌های درسی ملی

سعید قریشی*

آشنایی با این سند و چگونگی بهره‌گیری از رهنمودهای آن در کار آموزش و تدریس، تصمیم داریم از طریق این مجله اطلاعاتی را در اختیار شما معلمان عزیز قرار دهیم تا هم اطلاع‌رسانی کرده باشیم و هم از پیشنهادهای و نقطه‌نظرات شما برای هرچه بهتر اجرا کردن آن کمک بگیریم.

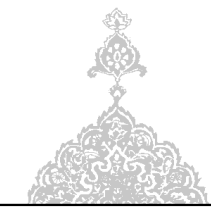
برنامه‌های درسی ملی چیست؟

برنامه‌ی درسی ملی معادل اصطلاح انگلیسی National Curriculum است که در ادبیات برنامه‌ریزی درسی مورد استفاده است. در اغلب کشورهایی که دارای برنامه‌ی درسی ملی هستند، مراد از آن، برنامه‌های درسی‌ای است که در کل کشور و در سطح ملی اجرا می‌گردد و جنبه‌ی استانی یا محلی ندارد. در مقابل، کشورهایی هم وجود دارند (مانند آمریکا) که برنامه‌ی درسی واحد در سطح ملی ندارند. هر یک از ایالت‌های آن، برنامه‌های درسی خاص خود را اجرا می‌کنند و تنها در بعضی امور کلی با وزارت آموزش و پرورش مرکزی هماهنگ هستند. در کشور ما، از حیث سراسری بودن برنامه‌های درسی و یکسانی آن در تمام استان‌ها، می‌توان گفت که برنامه‌های درسی کنونی هم نوعی برنامه‌ی درسی ملی هستند، اما کارکرد سند برنامه‌ی درسی ملی که اخیراً تدوین شده، وحدت و انسجام بخشیدن به کلیه‌ی اجزای برنامه‌ها و مبتنی کردن آن‌ها بر فلسفه‌ی تعلیم و تربیت در نظام جمهوری اسلامی و قانونمند کردن امور برنامه‌ریزی درسی است. در سالیان گذشته، گرچه برنامه‌های درسی ما از حیث اجرا سراسری بوده، اما هیچ‌گاه

مقدمه

یکی از موضوعاتی که ظرف چندماه گذشته در درون وزارت آموزش و پرورش و گاه در سطح رسانه‌های عمومی مطرح شده، موضوع تحول در آموزش و پرورش است. بحث تحول از چند سال قبل و در ابتدا به‌عنوان یکی از مطالبات مقام معظم رهبری از نظام آموزشی مطرح شد و از سوی مسئولان امر مورد توجه قرار گرفت. به منظور هدایت امر تحول بر بستری صحیح و معقول، ستاد تحول وزارت آموزش و پرورش و شورای عالی آموزش و پرورش، تهیه‌ی دو سند راهبردی به نام‌های «سند تحول راهبردی» نظام تربیت رسمی و عمومی جمهوری اسلامی ایران و «سند برنامه‌ی درسی ملی» را ضروری دانستند. کار تهیه‌ی این دو سند آغاز شد و طی چهار پنج‌سال با همکاری پژوهشگران، متخصصان، برنامه‌ریزان، فرهنگیان و دیگر صاحب‌نظران حوزوی و دانشگاهی به انجام رسید. تاکنون سند تحول راهبردی به تصویب نهایی رسیده است و امید می‌رود سند برنامه‌ی درسی ملی نیز به‌زودی تصویب شود.

همان‌طور که اشاره شد، یکی از این اسناد سند «برنامه‌ی درسی ملی» است که به منزله‌ی مجموعه‌ی قوانین حاکم بر برنامه‌های درسی و محتوای آموزشی تلقی می‌شود و همه‌ی برنامه‌ها و محتواها باید خود را بر مفاد آن منطبق سازند. به‌منظور

احمد اوحدی
(۱۳۱۳)
مدیر، مؤسس، قم

در رشت متولد شد. در ۱۵ سالگی به مناسبتی به قم آمد و برحسب اتفاق در همان‌جا مدیریت دبستان حیات را که بعداً سنائی نام گرفت، به او دادند و در قم ماندگار شد. در سال ۱۳۳۶ امام موسی‌صدر مدرسه‌ای به نام «صدر» تأسیس کرد و مدیریت آن را به احمد اوحدی سپرد. چند سال بعد، مدرسه‌ی صدر در مجتمع آموزشی بزرگی که مردی نیکوکار به نام حاج حسین کامکار ساخت و آن را وقف کرد، مستقر شد و آقای اوحدی تا سال ۱۳۵۸، جمعاً به مدت ۴۵ سال در این مدارس مدیریت کرد. وی از مدیران توانا و برجسته‌ی مدارس قم در زمان خود بود.

مبتنی بر یک سند جامع و مصوب که در آن کلیه جنبه‌های برنامه‌های درسی مشخص شده باشد، نبوده است. در متن سند، برنامه‌ی درسی ملی چنین تعریف شده است: «برنامه‌ی درسی ملی سندی است که نقشه‌ی کلان برنامه‌های درسی و چارچوب نظام برنامه‌ریزی درسی کشور را به منظور تحقق اهداف آموزش و پرورش نظام جمهوری اسلامی ایران تعیین و تبیین می‌نماید».

اجزا و مؤلفه‌های سند

این سند در چند بخش تنظیم گردیده که ضمن آن‌ها به مهم‌ترین عناصر برنامه‌های درسی پرداخته شده است. بخش اول سند تحت عنوان مبانی فلسفی و علمی، دربردارنده‌ی گزاره‌هایی است که نشان‌دهنده‌ی چارچوب اعتقادی نشست گرفته از دین مبین اسلام نسبت به جهان هستی، انسان، علم و معرفت و ارزش‌هاست و با عناوینی هم‌چون هستی‌شناسی، انسان‌شناسی، معرفت‌شناسی، ارزش‌شناسی و... تنظیم یافته است. منظور از بیان این گزاره‌ها در آغاز برنامه‌ی درسی ملی این است که سمت‌وسوی اهداف و جهت‌گیری‌های کلی برنامه‌های درسی مشخص شود و برنامه‌ریزان درسی و تولیدکنندگان مواد آموزشی را رهنمون شود تا در هدف‌گذاری و تولید محتوا و تدوین دستورالعمل‌ها و آیین‌نامه‌ها و... این مبانی اعتقادی را مدنظر داشته باشند و برای تحقق عینی آن‌ها اقدامات لازم را انجام دهند. در این جا توجه شما را به نمونه‌هایی از گزاره‌های مندرج در بخش مبانی فلسفی و علمی جلب می‌کنیم:

۱. هستی واقعیت دارد و خداوند مبدأ و غایت هستی است. او خالق جهان و مالک و مدبّر و ربّ حقیقی همه‌ی موجودات است.

تأثیر این گزاره بر برنامه‌های درسی این است که باید محتواهای دروس به گونه‌ای تنظیم و موضوعات مربوط به جهان و پدیده‌های آن و قوانین حاکم بر پدیده‌ها طوری تبیین شود که دانش‌آموز را به خداشناسی برساند و سرانجام به این حقیقت پی ببرد که این همه شگفتی‌های موجود در جهان که علم و دانش امروز بشر توانسته است به گوشه‌ای از آن‌ها دست یابد، دارای آفریدگاری دانا و

تواناست و اوست که «این همه نقش عجیب بر در و دیوار وجود» ترسیم کرده است. به قول سعدی:

گر نه علمت سوی یزدان رهبر است
جهلت از آن علم صدره بهتر است

۲. «انسان فطرتی الهی دارد که قابلیت فعلیت یافتن و شکوفایی یا فراموش شدن را دارد».

تأثیر این گزاره بر برنامه‌های درسی این است که برنامه‌ها باید طوری تنظیم شود که به همه‌ی ابعاد وجودی دانش‌آموز، خصوصاً ابعاد روحی و معنوی او توجه شود و برای پرورش همه‌ی آن‌ها به صورت متوازن کاری صورت گیرد. میل به دانستن، میل به نیکی و خیر، خداجویی، کمال‌جویی، زیبایی‌دوستی، میل به بقا و جاودانگی، نمونه‌هایی از ابعاد فطری وجود انسان هستند.

۳. «منبع همه‌ی ارزش‌ها دین (قرآن و سنت، عقل و فطرت) است و سایر ارزش‌ها از آن کسب اعتبار می‌کنند».

تأثیر این گزاره بر برنامه‌های درسی این است که در آموزش ارزش‌ها به دانش‌آموزان، باید ارزش‌هایی آموخته شود که ریشه‌ی الهی داشته و با مبانی عقلی هم‌ساز باشد. لذا ارزش‌های ناشی از آداب و رسوم غلط، باورهای خرافی، ارزش‌های ناشی از قدرت و ثروت و جمال و امثال آن‌ها، نفی و طرد می‌شود و ارزش‌های انسانی که ریشه‌ی قرآنی دارند، برجسته می‌گردد.

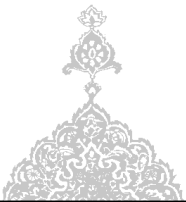
سه نمونه‌ی فوق به ترتیب از مبانی هستی‌شناسی، انسان‌شناسی و ارزش‌شناسی برنامه‌ی درسی ملی گزینش شده بود.

در بخش اول سند، علاوه بر مبانی فلسفی و علمی، به «رویکرد» برنامه‌ی درسی ملی و «اصول حاکم بر برنامه‌های درسی» نیز اشاره شده است. رویکرد برنامه‌ی درسی ملی، «فطرت‌گرایی توحیدی» تعیین شده است. بدین معنی که جهت‌گیری کلی همه‌ی برنامه‌ها باید به سمت‌وسویی باشد که فطرت الهی دانش‌آموزان را شکوفا سازد و هم‌چنین برنامه‌ها باید از چنان جامعیتی برخوردار باشند که همه‌ی ابعاد وجودی دانش‌آموز را پرورش دهند و از تربیت انسان‌های یکجانبه‌نگر و تک‌بعدی بپرهیزند.

در مبحث اصول، به گزاره‌هایی اشاره شده است که به منزله‌ی قواعد کلی، ناظر به هدایت و سیاست‌گذاری برنامه‌های درسی و تربیتی به منظور تحقق اهداف است. این اصول عبارت‌اند از:

۱. دین‌محوری؛ ۲. تقویت هویت ملی؛ ۳. توجه به نقش محوری معلم و مربی؛ ۴. جامعیت (توجه به تمام نیازهای مترقی)؛ ۵. توجه به تفاوت‌ها (فردی، محیطی و جنسیتی)؛ ۶. توازن و تعادل؛ ۷. یادگیری مادام‌العمر؛ ۸. مشارکت و تعامل.

توجه به این اصول از سوی برنامه‌ریزان، سبب می‌شود که در درون برنامه‌ها، شیوه‌ها و راهکارهایی برای تحقق این جنبه‌ها تعبیه شود. در شماره‌های بعدی، درباره‌ی سایر بخش‌های این سند با شما سخن خواهیم گفت. * کارشناس ارشد دفتر برنامه‌ریزی و تألیف کتب درسی

علی ایران‌منش
(۱۳۶۵-۱۳۱۱)
معلم، مدیر، مدیرکل
آموزش و پرورش - کرمان

در کرمان متولد شد. هم‌زمان با تحصیل در حوزه‌ی علمیه‌ی کرمان و قم، در رشته‌ی الهیات دانشگاه تهران نیز درس خواند و پس از اخذ مدرک به استخدام آموزش و پرورش درآمد. سال‌های متعددی در مدارس کرمان تدریس می‌کرد. مردی روحانی، مبارز و انقلابی بود و در سال ۱۳۵۹ به سمت مدیرکل آموزش و پرورش کرمان منصوب شد. وی اولین مجتمع آموزشی رزمندگان را در اهواز ایجاد کرد. سرانجام در صبح‌دم ۱۳۶۵، به دست ضدانقلاب، در کرمان ترور شد و به شهادت رسید.